

ZBORNİK RADOVA O KAŽIMIRU ZANKIJU

(Kažimir ZANKI (1924. – 2000.): zbornik radova posvećenih životu i djelu Kažimira Zankija uz 80. obljetnicu rođenja, Matica hrvatska Zadar, 2005., 453 str.)

Povodom osamdesete obljetnice rođenja Kažimira Zankija, istaknutoga zaderskog gradonačelnika i poznatoga hrvatskog *proljećara*, Ogranak Matice hrvatske u Zadru tiskao je 2005. zbornik radova u kojemu se govori o njegovu životu i djelu, ali i o novijoj povijesti Zadra i njegove šire okolice, osobito u doba hrvatskoga liberalno-nacionalnog pokreta odnosno *hrvatskoga proljeća* krajem 60-ih i na početku 70-ih godina 20. stoljeća. Iako nepotpun, zbornik se sastoji od 24 posebna priloga i 14 novinskih članaka, a ima ukupno 453 tiskane stranice. Ukratko, tko je Zanki?

Kažimir Zanki (1924. – 2000.) nedvojbeno je iznimna, poznata i veoma zaslužna osoba u novijoj povijesti grada Zadra. Ta je osoba zaista iznimna po mnogo čemu. Iznimna i 1941. kada je trebalo ustati u borbu protiv fašizma i nacizma, a za oslobođenje i priključenje Zadra matici zemlji Hrvatskoj. Iznimna i nakon Drugoga svjetskoga rata, kada nakon tršćanske krize 1953./54., nezadovoljan stanjem u vojsci, napušta karijeru visokoga vojnog obavještajca, vraća se u rodni kraj i gotovo iz ničega stvara nekoliko radnih organizacija u Ninu i Zadru, otvara mnoga nova radna mjesta te stječe glas uspješnog gospodarstvenika. Iznimna i 1967., kada voljom naroda pobjeđuje na izborima partijskog kandidata Rika Sutlovića i postaje predsjednik Skupštine općine Zadar. Iznimna i 1971. kada u vrijeme *hrvatskog proljeća* kao općinski vijećnik, gradonačelnik Zadra i zastupnik u *Hrvatskom saboru* brani hrvatske nacionalne, političke, gospodarske i državne interese, suprotstavljajući se odlučno unitarističko-centralističkim projugoslavenskim snagama, a posebice nastojanju sjevernodalmatinskih Srba da Zadar postane kulturno i političko središte srpske autonomije u Dalmaciji. Iznimna i 1990./91., kada je nakon raspada druge Jugoslavije, obnove demokracije i višestranačja, unatoč poodmaklim godinama i narušenom zdravlju, bio spreman ponovno prihvatiti gradonačelništvo Zadra i braniti taj grad i Hrvatsku od pomahnitalih srbočetničkih nasrtaja, ako treba i na prvoj crti bojišnice s oružjem u ruci.

Eto, kakav je borac i čovjek bio Kažimir Zanki. On je uvijek gradio, stvarao i radio za opće dobro, ugrađujući sve svoje snage u razvoj ovoga grada, svoga kraja, hrvatskog naroda i domovine Hrvatske, a da zauzvrat ništa tražio i uzimao nije. Čak ni vlastitog stana u Zadru nije imao, što je mnogima i danas teško pojmljivo. Sve što je Zanki imao u Zadru i rodnoj mu Privlaci, jest preuređena konoba stare kuće njegova pok. oca Pave i ispred nje mali vrt ruža njegove supruge Ivanke. Eto, to je sve njegovo ovozemaljsko bogatstvo, sve blago ovoga svijeta, to su sva njegova materijalna dobra, naravno uz mirovinu koju je stekao radom. I to nam, rekli bismo, ponajbolje svjedoči kakav je nesebičan i pošten čovjek Zanki bio, a osobito u ova naša teška postprivatizacijska i tajkunska vremena kada se pod znakovljem velikohrvatstva i domoljublja često uništava, pljačka i nemilice rasprodaje u besćenje sve što je hrvatsko.

Nakon uvodnih riječi glavnog urednika prof. dr. Šime Batovića (*Proslov*, str. 7-9), koji govori o tome kako je nastao ovaj zbornik, Pavao Jerolimov u svom prvom prilogu (*Kažimir Zanki*, str. 11-12) donosi kraći životopis Kažimira Zankija. Zatim slijedi opširna radnja

Ivanke Zanki pod naslovom: *Moj život s Kažimirom* (str. 13-132). U njoj se potanko opisuje zajednički život Ivanke i Kažimira Zankija, ali ujedno donose i brojni drugi važni podatci za povijest Zadra i zadarskoga kraja od Drugoga svjetskog rata do kraja 20. stoljeća.

Prof. dr. Stijepo Obad u svojoj radnji (*Hrvatsko proljeće u Zadru 1971. godine*, str. 133-148) raspravlja o *hrvatskom proljeću* u Zadru 1971. On govori o “prekinutoj hrvatskoj niti” u Zadru u doba vladavine dvaju totalitarnih sustava, fašizma i komunizma, o previranjima u jugoslavenskom socijalističkom društvu krajem 60-ih godina i istupima hrvatskih komunista reformista, o djelovanju Saveza studenata i Matice hrvatske u Zadru i njezina članstva na širem području, te o stradanju zadarskih *matičara* i drugih *proljećara* nakon “sječe” hrvatskoga partijskog i državnog vodstva u Karadorđevu 1971. Akademik Ivan Aralica u svom radu (*Otkrio je hrvatstvo Zadra*, str. 149-154) govori o Zankiju kao čovjeku, neustrašivom borcu i karizmatikom gradonačelniku, koji je ponovno otkrio prigušeno otočno i ravnokotarsko hrvatstvo Zadra; stavio mu se na čelo i u odlučnom trenutku novije hrvatske povijesti na njegovim valovima postao prvi čovjek Grada i vođa *hrvatskoga proljeća* u zadarskom kraju.

U svom prvom prilogu prof. dr. Marjan Diklić (*Kažimir Zanki o osnutku i izgradnji Ciglane i Solane u Ninu 50-ih godina 20. stoljeća*, str. 15-188) piše o ulozi Kažimira Zankija u izgradnji Solane i Ciglane u Ninu pedesetih godina prošlog stoljeća. Zatim o prvim ozbiljnijim nesporazumima i sukobima s lokalnim partijskim čelnicima – izrazitim boljševicima, jugounitaristima i prikrivenim staljinistima – koji su ga već tada počeli proganjati, a na kraju donosi dva važna dokumenta koji o tome govore. U svom drugom prilogu (*Nekoliko dokumenata o Kažimiru Zankiju i hrvatskim proljećarima u Zadru*, str. 189-306) Diklić, nakon kraćeg uvoda u kojem govori o *hrvatskom proljeću*, donosi 17 izvornih dokumenata. Iz njih se najbolje vidi da se Zanki nije toliko isticao na javnim političkim skupovima koliko je bio “stup, štiti i obrana nove hrvatske politike” u sjevernoj Dalmaciji. Zapravo, tek pod njegovom zaštitom bilo je omogućeno djelovanje hrvatskim proljećarima u zadarskoj općini. Stoga s pravom možemo kazati da je Kažimir Zanki bio ne samo prvi čovjek Grada nego i glavni vođa hrvatskoga liberalno-nacionalnog pokreta u Zadru 1971.

O Kažimiru Zankiju kao najuspješnijem političaru, gospodarstveniku i najznačajnijem hrvatskom gradonačelniku Zadra u 20. stoljeću, a posebice vođi *hrvatskoga proljeća* u ovom gradu i sjevernoj Dalmaciji, možda ponajbolje govori u ovom zborniku jedan od njegovih bliskih suradnika prof. Stjepan Kaurlo. On u svojoj radnji (*Kažimir Zanki – vođa Hrvatskog proljeća u Zadru i sjevernoj Dalmaciji*, str. 307-340) potanko obrazlaže kako je Zanki voljom naroda, ali i svojom drskošću i hrabrošću, mimo i protiv volje OK SK i njegova kandidata Rikarda Sutlovića Rika, došao na čelo ovoga grada; što je dotad bio jedinstven slučaj, te kako nakon toga nije htio odlaziti po napatke u crvenu zgradu tog istog Komiteta. Preuzevši vodstvo općine Zadar, Zanki se uglavnom okružio mlađim i školovanim ljudima, što je bila temeljna pretpostavka njegova uspješnog djelovanja u privredi i kulturi ovoga Grada. Kaurlo govori dalje o Zankiju kao gradonačelniku i velikom borcu za “ispravljanje nepravdi nanesenih zadarskim ... kadrovima” hrvatske političke orijentacije; velikom zagovorniku povezivanja Zadra i Zagreba, osobito “prometnog povezivanja ... tunelom kroz Velebit” te zagovorniku ličkog pravca izgradnje autoceste Zagreb – Split; velikom borcu za svako radno mjesto, za što uspješnije djelovanje zadarskih poduzeća, za Zadar kao snažno

gospodarsko, političko, turističko, prosvjetno, kulturno i znanstveno središte na Jadranu. Za takav hrvatski Zadar zalagao se i borio Zanki.

Djelujući u ozračju i zanosu *hrvatskog proljeća*, u Zankijevo vrijeme pokreće se gospodarstvo pa mnoge zadarske radne organizacije uspješno posluju. Grad se intenzivno uređuje i razvija. Grade se stanovi, raste standard građana, dolazi prvi put željeznica, otvara se zračna luka, grade se nove tvornice, turistička naselja i kolektor na Bulevaru. Istovremeno grade se mnoge osnovne i srednje škole, dječji vrtići, vodovodi i mostovi, otvaraju se nova radna mjesta, asfaltiraju ceste na obali i otocima te obnavljaju domovi kulture. Renoviraju se i nadograđuju dijelovi bolnice, izgrađuje se Interni odjel, proširuju i uređuju prostori za Znanstvenu knjižnicu, Državni arhiv i Zavod za zaštitu spomenika. Obnavlja se Narodno kazalište, koncertna dvorana, prostorije *KUD-a Petar Zoranić* i otvara se Radio-TV centar, a kao kruna svega obnavlja se samostan sv. Marije, uređuje Stalna izložba crkvene umjetnosti i na njegovu intervenciju u sklopu toga izgrađuje Arheološki muzej.

Dakle, izgrađuje se muzejski kompleks kao prvi od četiri kapitalna objekta kulture od nacionalnog značenja u Hrvatskoj. Bio je to uglavnom poklon Socijalističke Republike Hrvatske gradu Zadru. Sve naprijed navedeno samo je djelić od onoga što se tada gradilo i radilo u ovom gradu i ovom kraju, a čemu je velik doprinos i osobni pečat dao Kažimir Zanki. Pod njegovim vodstvom ovaj grad se razvio, rekao bih procvjetao, u gospodarskom, političkom, kulturnom i nacionalnom smislu, te dostigao i prestigao mnoge u tadašnjoj državi. Stoga su u pravu svi oni koji i danas kažu da nam je više gradonačelnika kakav je bio Zanki, u Zadru bi bilo bolje, lakše, ugodnije i ljepše živjeti.

Izbor Kažimira Zankija za predsjednika Skupštine općine, odnosno gradonačelnika Zadra, bio je nagovještaj jednoga novog vremena. Vremena koje je kroz hrvatski liberalno-nacionalni pokret upravo nadolazilo i najavljivalo samostalnu Hrvatsku. Bio je to nagovještaj *hrvatskoga proljeća* koje će zapljusnuti hrvatski narod s mnogo više slobode, demokracije i nade, osobito nade. Vjerujem da ćete se složiti sa mnom da je veoma važno dati narodu nadu, dati mu vjeru, vjeru u bolje sutra, u budućnost, a upravo to je *hrvatsko proljeće* i bilo. Nada. Ono je hrvatskom narodu otvorilo nadu i dalo vjeru u bolju sutrašnjicu. Priključujući se svjesno tom pokretu, koji su u Hrvatskoj predvodili dr. Savka Dabčević Kučar i Miko Tripalo, Kažimir Zanki, koji se nije mnogo isticao, postaje stup, obrana i štit za djelovanje svih hrvatskih *proljećara* u ovom gradu. U tome je njegova velika uloga i trajna povijesna zasluga.

Tek pod Zankijevim vodstvom i zaštitom bilo je omogućeno djelovanje Matice hrvatske i njenog članstva, osnivanje novih ogranaka i povjereništava, Saveza studenata i studentskog pokreta, održavanje brojnih znanstvenih skupova s hrvatskim predznakom, svečanih akademija i priredaba kao što su “Hrvatska jučer i danas” te predavanja u hrvatskom nacionalnom duhu na kojima su govorili istaknuti zadarski i hrvatski politički, kulturni, javni i znanstveni djelatnici. Spomenut ćemo samo neke od njih: akademik Dalibor Brozović, prof. dr. Stijepo Obad, dr. Vjekoslav Maštrović, Miko Tripalo, dr. Franjo Tuđman, Petar Šegedin, Vlado Gotovac, Šime Đodan, Marko Veselica i mnogi drugi.

Poslije sloma *hrvatskog proljeća* i “sječe” hrvatskoga političkog i državnog vodstva u Karađorđevu krajem 1971. Zadar je bio označen kao epicentar hrvatskog “maspoka”; kao epicentar nacionalizma, šovinizma i kontrarevolucije, čije vodstvo na čelu sa Zankijem,

kako kaže Tito u Karađorđevu, treba razjuri i baciti u more. Mnogi u Hrvatskoj odmah su pali, bili smijenjeni, prinuđeni na ostavke, proganjani, ponižavani, kažnjavani i zatvarani. Neki od *proljećara* završili su na robiji, neki ostali bez posla i putovnica, neki osramoćeni i prisilno umirovljeni, a neki su emigrirali u inozemstvo, gdje ih je lovila i likvidirala Udba. Bilo je teško, zaista teško opstati nakon 1971., a osobito malim i nezaštićenim ljudima kakva je bila većina Hrvata. Iako je bio označen za politički “odstrjel”, Kažimir Zanki je dugo prkosio i odstupio posljednji kao što i dolikuje zapovjedniku broda koji tone. Ostavku je podnio tek kada je morao, 4. veljače 1972., nakon što je prije toga osigurao kakvu-takvu odstupnicu i izbor dr. Julijana Padelina za predsjednika Skupštine općine Zadar. Sa “sjećom” u Karađorđevu i padom Kažimira Zankija definitivno pada i *hrvatsko proljeće* u Zadru. Nakon toga nastupa doba odmazde i obračuna, doba zadarske srbočetničke “boračke bulumente” bukača i osvetnika, tužitelja i sudaca, oličenih u zloglasnom pukovniku Gašparu Kaloperi Longu i javnom tužitelju Gliši Dmitroviću.

Nakon opširnijeg rada prof. Kaurlota, slijedi treća radnja prof. dr. Marjana Diklića (*Dva dokumenta o navodnom prodoru nacionalizma u Akademijin institut u Zadru 1971. i uloga Kažimira Zankija*, str. 341- 360) u kojoj se govori o navodnom prodoru nacionalizma u Akademijin institut u Zadru, te tobože nacionalističkoj i kontrarevolucionarnoj djelatnosti direktora i tajnika tog Instituta dr. Vjekoslava Maštrovića i prof. Davora Arasa. Za njihovu nacionalističku i kontrarevolucionarnu djelatnost se najviše krivi Kažimir Zanki, jer da ih je on na to stalno poticao, nagovarao i štitio. Dr. Savka Dabčević Kučar u svom prilogu govori (*Kažimir Zanki: čovjek ispred svog vremena*, str. 361-363) o Zankiju kao čovjeku i političaru ispred svog vremena; a dr. Julijan Padelin (*Sjećanje na dragog prijatelja i suradnika*, str. 365-367) sjeća ga se kao dragog prijatelja i suradnika, vedrog, iskrenog i poštenog čovjeka, za čijeg vremena je Zadar postao grad “pravog prosperiteta” i napretka.

U svojim sjećanjima (*O Kažimiru Zankiju*, str. 369-371) Dragutin Haramija govori o Zankiju kao čovjeku koji je “opće interese uvijek stavljao ispred vlastitih”, čovjeku koji ni u najtežim trenucima nije napuštao svoje prijatelje i suradnike; a nadbiskup Marijan Oblak (*Moja sjećanja na Kažimira Zankija*, str. 373-374) sjeća ga se kao čovjeka i hrvatskog domoljuba koji je pomagao u rješavanju mnogih problema Zadarske nadbiskupije, te se nesebično “zauzimao za obnovu, izgradnju, napredak i ugled svoga grada”. Njegov mještаниn dr. Josip Kolanović u svojoj radnji (*Kažimir Zanki*, str. 375-379) govori o susretima i dugim razgovorima sa Zankijem tijekom ljetnih dana u Privlaci, kada ga je uzaludno nagovarao da pribilježi svoja sjećanja i napiše memoare. Međutim, za njega je barba Kaže, kako su ga njegovi Privlačani najčešće zvali, prije svega bio i ostao čovjek akcije, pun želje da nešto učini, veliki zaljubljenik u svoj kraj, svoj Grad, svoj narod i svoju domovinu Hrvatsku.

U svom drugom prilogu (*Hommage zaljubljeniku u Zadar*, str. 381-383) Pavao Jerolimov govori o Zankiju kao o legendarnom zadarskom gradonačelniku, redovitom posjetitelju zadarskog Kluba “Sveti Donat” u Zagrebu i velikom zaljubljeniku u rodni kraj i grad Zadar. Dr. Marko Sapunar, pak, u svom prilogu (*Čovjek za buduća vremena*, str. 385-388) piše o Zankiju kao o čovjeku za buduća vremena, kao o čovjeku vizionaru i moralnoj vertikali “koji je znao da sve mora početi s osvješćivanjem naroda i rasplamsavanjem u njemu nacionalne svijesti radi ostvarivanja hrvatske države” i buduće samostalnosti. Ivan Mustać u svojoj radnji (*Dosljedni političar i nesebični radnik*, str. 389-392) kaže o Zankiju

da je učinio za Zadar više nego što je onda bilo moguće, da je također “živio ispred svog vremena” te da je zbog toga “bio neshvaćen, osuđivan i u zenitu svog života politički izopćen” i likvidiran. On smatra da je Zanki bio nesebičan radnik, odan domoljub, veliki borac i dosljedan političar, koji je stalno djelovao u skladu s onim poznatim geslom Dubrovačke Republike: **“Obliti privatorum, publica curate”**. Što u slobodnom prijevodu glasi: *Vi koji se bavite javnim poslovima, zaboravite na svoje privatne interese i brinite se za opće dobro građana.*

Romano Meštrović u svom kratkom prilogu (*Moj posljednji susret s gospodinom Kažom Zankijem*, str. 393-396) govori o posljednjem susretu sa Zankijem godine 2000. u Zagrebu, kada su konstatali da je napokon krenulo Hrvatskoj, ali i gradu Zadru; a Zvonko Festini u svojim sjećanjima (*Sjećanja na Kažu Zankija*, str. 397- 398) prisjeća se jednog zimskog putovanja po snijegu sa Zankijem u Zagreb kada se vodila teška politička bitka sa Splitsanima oko budućeg pravca autoceste – unaska ili lička trasa. Prof. Dr. Šime Batović u svom članku (*U spomen Kažimiru Zankiju*, str. 399-408) govori o svojim arheološkim istraživanjima te velikom razumijevanju i potpori Kaže Zankija kada je još bio direktor Solane i Ciglane u Ninu, ali i kasnije u Zadru sve do sloma *hrvatskog proljeća* i stvaranja samostalne i suverene hrvatske države. Marko Vasilj u svom prilogu (*Predsjednik koji je poštovao novinare*, str. 409-413) raspravlja o Zankiju kao o legendarnom općinskom predsjedniku koji je osobito cijenio i “poštovao novinare”, a Josip Zanki u svom nadahnutom zapisu (*Zapis o vrtu ruža*, str. 415-417) govori o vrtu ruža barba Kaže i tete Ivanke.

Ivo Bavčević, pak, posvećuje Ivanki i Kaži jednu prekrasnu pjesmu (*Dragoj Ivanki. Kaži na znamen i spomen 2005.*, str. 419-420), a Davor Aras u svom prilogu (*Zadar, Privlaka i zadarski kraj ga je volio*, str. 421-422) govori o Zankiju kao čovjeku koji je neumorno vodio bitku za bogatiji, ljepši i hrvatski Zadar, zbog čega su ga Zadar, Privlaka i cijeli zadarski kraj neizmjerljivo voljeli. Slijedi govor Kažimira Zankija (*Istovremeno prisustvo Zadra u Zagrebu i Zagreba u Zadru, teška sudbina Zadra*, str. 423-428), održan u Skupštini grada Zagreba 12. ožujka 1971., u kojem se govori o međusobnom povezivanju Zadra i Zagreba na svim poljima. Na kraju zbornika slijedi još 14 kraćih priloga iz tiska (*Tiskovine o Kažimiru Zankiju*, str. 429-453) u kojima se uglavnom govori o Zankiju i događajima u Zadru 70-ih godina 20. stoljeća, ali i kasnije sve do naših dana.

Ovaj zbornik radova, posvećen već legendarnom hrvatskom gradonačelniku Zadru Kažimiru Zankiju, osim što govori o njemu i njegovu djelu, predstavlja početak temeljitijeg istraživanja, proučavanja, prikupljanja i tiskanja izvorne građe o povijesti Zadra i sjeverne Dalmacije u drugoj polovici 20. stoljeća, a osobito o *hrvatskom proljeću* i događajima s njim u svezi, i u tome je prvenstveno njegov značaj. Naravno, s tim istraživanjima treba nastaviti i u njih više uključiti Domovinski rat na ovim sjevernodalmatinskim prostorima.

Marjan DIKLIĆ

